

Verslag videosessie: Onthaasten met mensen met een beperking? Op bootcamp met een negentigjarige?

Presentatie Ingrid Docter en Claudia Marinelli, beide specialist cultuurparticipatie LKCA

Een bootcamp met negentigjarigen en een constructieve Mopperclub. Met deze kunstprojecten verbindt kunstenaarsduo Sjaak Langeberg en Rosé de Beer de werelden van mensen binnen en buiten zorginstellingen, met en zonder beperking en jong en oud. Tijdens de onlinebijeenkomst op 29 juni delen zij hun aanpak via het LKCA-channel Cultuur, zorg en welzijn.

Sjaak Langeberg is kunstenaar en Rosé de Beer is vormgever. Meer nog dan op resultaten, richt het duo zich op samenwerkingen. Hoe komen die tot stand? Hoe worden ze gefinancierd? Hoe kun je slim en creatief samenwerken? Om dat duidelijk te maken bespreken ze vier van hun projecten.

De sociale sportschool

Het eerste project is *Re-inventing happiness*, voor het Stedelijk Museum Den Bosch (het huidige Design Museum). 'We merkten dat zorginstellingen behoefte hadden aan een ander type vrijwilligers,' vertelt Langeberg. 'Vrijwilligers die meebewegen, open staan voor andere activiteiten en die ook wat jonger zijn. Maar hoe bereik je die?'

'Allereerst gingen we letterlijk in de weg zitten,' vertelt De Beer. 'Bij de balie, waar iedereen langskwam. Zo kwamen we in contact met bewoners, kinderen, kleinkinderen en medewerkers. Door met hen te praten konden we hun behoeften achterhalen en ontwikkelden we een bootcamp voor ouderen. Dan heb ik het niet over rolstoelwandelen, maar over serieus sporten waarbij de rolstoel wordt ingezet als fitnessapparaat. Dat was de start van [de Sociale Sportschool](#).'

De sociale sportschool

Vrijwilliger versus sporter

Via de sociale sportschool ontstond het antwoord op de vraag *Hoe vind je nieuwe vrijwilligers in de ouderenzorg?* ‘Veel jongeren hebben geen tijd voor vrijwilligerswerk,’ vertelt Langeberg, ‘maar wel voor de sportschool. Met een vrolijke website en filmpjes met humor spreken we hen aan. Als je naar de website van [de sociale sportschool](#) gaat, denk je niet: dit is een oproep voor vrijwilligers, maar dat is het dus wel. Jongeren willen graag bij de sociale sportschool horen. Dat blijkt ook uit reacties als “Het is mooi om iets voor jezelf te doen én voor een ander” en “Een pittige workout en een mooie aanvulling op sporten in de sportschool”. We beginnen altijd klein, om dingen te proberen. Van daaruit gaan we bouwen. Dus na de sociale sportschool in Den Bosch, is er nu ook een in Den Haag, Eindhoven en Breda.’

De mopperclub

‘Er kwamen ook mensen met klachten aan onze balie,’ vertelt De Beer. ‘Mopperen is belangrijk voor ouderen. Als je doorvraagt, ontdek je dat er vaak een behoefte achter zit. Daarom hebben we er een officiële status aan gegeven; de Mopperclub. Zo heeft een van de zorginstellingen waar we actief waren nu een politieke debatclub. Die is ontstaan vanuit de Mopperclub.’

Studio Puur

Studio Puur is het tweede project dat het tweetal bespreekt. Opdrachtgever is Het Rijtven, een zorginstelling in Deurne waar mensen met ernstige beperkingen wonen. Deze instelling wilde een gebouw op het terrein herbestemmen en tegelijkertijd verbinding maken met de omgeving.

Onthaasten

Het duo ging in gesprek met medewerkers en vrijwilligers. De vraag was: jullie geven 24 uur-zorg, wat krijg je daarvoor terug? Dat bleek iets belangrijks te zijn, namelijk rust. ‘Mensen die bij het Rijtven komen, worden bijna gedwongen tot terugschakelen,’ zegt De Beer. ‘Dat hebben we in de maatschappelijke context van stress en burn-outs geplaatst. Zo ontstond het project *Rijtven, onthaast je met ons mee?*’

‘Als maker zijn wij erop gericht om gewoon te beginnen,’ zegt Langeberg. ‘Er was een tuinhuisje op het terrein dat werd gebruikt als rookhok. Dat hebben we in twee weken omgebouwd tot stiltekapel. Die wens was er al jaren, maar door allerlei protocollen kwam dat niet van de grond. Nu is het een fijne plek waar bewoners, medewerkers en vrijwilligers tot rust komen.’

Stiltekapel Het Rijtven

Snoezelbioscoop

Veel zorginstellingen hebben snoezelruimtes. Die worden vaak standaard ingericht, gericht op de cliënt. ‘Wij wilden ons ook richten op medewerkers, vrijwilligers en familie,’ zegt De Beer. ‘Zo ontstond de snoezelbioscoop. Bewoners kunnen er snoezelen en de anderen kunnen er loungen.

Communicatie

De Beer houdt zich bezig met de communicatie. ‘Als je mensen naar je terrein haalt, moet je daar je communicatiemiddelen op afstemmen,’ zegt ze. ‘Daarom heb ik een bijenhotel ingericht, als metafoor voor een plaats waar mensen zich prettig voelen en samenkomen. Behalve een bijenhotel, is het ook een infobox.

Bijenhotel annex communicatiemiddel

‘Belangrijk is dat je de organisatie betreft bij het ontwikkelen van je plannen, anders bestaat de kans dat je moet stoppen vanwege protocollen en regels. Aan de andere kant wil je onbevangen en intuïtief blijven,’ zegt De Beer.

‘We wilden *Onthaast je met ons mee?* kracht bijzetten door ook bewoners deze boodschap uit te laten dragen. Tijdens een kunstbeurs in de Beurs van Berlage luisterden bezoekers naar mindfull oefeningen die gegeven werden door bewoners van Rijtven. Zij helpen mensen te ontstressen door te mediteren en met rustgevende muziek die ze zelf maken.’

Re-Creatie

Het derde project is [Re-Creatie](#) voor locatie De Heygraeff in Woudenberg van zorgorganisatie Reinaerde. Het tweetal kreeg de vraag: hoe maken we verbinding met de buitenwereld en hoe creëren we meer levendigheid op het terrein? Daarbij moesten ze de herbestemming van het leegstaande hoofdgebouw betrekken.

Inloopcamping op eigen terrein

Zo ontstond *Re-creatie*. Kunstenaars en ontwerpers logeren drie maanden in de oude portierswoning. In die tijd werken ze op het terrein van Reinaerde en gebruiken ze restmaterialen voor het ontwerpen van hulpmiddelen. Dat kan van alles zijn, zoals aangepast bestek of een zaag die onze bewoners vast kunnen houden. 'Met die zaag zijn we naar een basisschool in Woudenberg gegaan,' zegt Langeberg.

'Naast het terrein was een camping,' vertelt Langeberg. 'Dat inspireerde ons. We hebben ons tentje opgezet op het terrein en mensen uitgenodigd voor een kopje koffie en een praatje. Iedereen kwam langs. Zo ontstond het idee van een laagdrempelige ontmoetingsplek voor bewoners.'

Artist in residence bij De Heygraeff

'Deze kinderen hadden dezelfde ontwikkelingsleeftijd als een deel van onze bewoners. Op een zaterdag hebben we de kinderen en hun ouders uitgenodigd in de houtwerkplaats. Iedereen was aan het zagen; kinderen, bewoners, familie, bezoek. Het is een verhaal van nieuwe verbindingen, herbestemming en duurzaamheid.'

Geluidswandelingen

Voor dit project zijn ook geluidswandelingen ontwikkeld. Er is letterlijk een stem gegeven aan dingen op het terrein, zoals de slagboom of een lantaarnpaal. Hoe denken die over hun omgeving? Door deze wandeling met luisterlocaties over het terrein kunnen wandelaars De Heygraeff leren kennen.

Financiering

‘De financiering van projecten moet je vaak zelf regelen,’ zegt Langeberg. ‘De opdrachtgever draagt vaak bij en samen zoek je naar middelen. ‘Aan dit project heeft een aantal fondsen meegewerkt; het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, de Bankgiroloterij, het Mondriaan Fonds, het KF Heinfonds, verschillende giften en natuurlijk heeft Reinaerde ook mee betaald.’

De Kleinkijkacademie

Het laatste project op de agenda is [de Kleinkijkacademie](#) bij woonhuizen van Severinus in Veldhoven. Het project startte in 2019 en loopt nog. Centraal staat de vraag hoe je zorgpersoneel tools kunt geven om een nieuw cultureel vrijetijdsaanbod te creëren. ‘We wilden de wereld van kunst & cultuur en zorg samensmelten,’ zegt Langeberg. Atty Bax van KunstLoc Brabant, een van de subsidieverstrekkers, vult hem aan. ‘Cultuur in zorginstellingen kan veel betekenen. Het kan bijdragen aan een prettige omgeving, zinvolle activiteiten en minder stress.’

‘Normaal staat de cliënt centraal,’ zegt De Beer. ‘Dit project deden we juist voor het personeel, want dat komt ten goede aan de cliënt. We zijn gaan observeren. Hoe zien de dagen eruit hier?’

‘Ons oog viel op de kar met schoonmaakmiddelen,’ vertelt Langeberg. ‘We dachten: zulke dagelijkse voorwerpen kun je ook op een andere manier inzetten. We vroegen zes ontwerpers en kunstenaars om alledaagse zaken te transformeren tot cultureel aanbod. Zo maakt ontwerpster Manon van Hoeckel van schoonmaken een interactief spel met bewoners. Ze wast de ramen en maakt daarbij tekeningen van sop. Zo komt ze met medewerkers in gesprek. Begeleiders zijn goed in ‘klein kijken’. Zo pikken ze signalen van cliënten op. Kunstenaars kijken weer met een andere blik naar de zorg. Juist samen zien ze meer. Resultaten zijn er nog niet, maar volg dit project via de websites van [Kunstloc Brabant](#) en van [Severinus](#).

Cultuureel schoonmaken

Tips

Langeberg en de Beer delen hun inzichten van de afgelopen jaren graag.

- Denk niet alleen vanuit de cliënt. Durf ook voor een ander perspectief te kiezen, dat van de medewerker bijvoorbeeld.
- Werf vrijwilligers op inhoud. Ga dus op zoek naar sporters, tuiniers of verzamelaars van oldtimers. Dat klinkt allemaal interessanter dan 'vrijwilliger'.
- Wees, voor echt nieuwe ideeën, bereid je protocollen en systemen aan te passen. Dat draagt bij aan het enthousiasme voor een project.
- Buig negatieve zaken om in positieve. Een voorbeeld is de Mopperclub waar klagen gehonoreerd werd.
- Maak verbinding buiten je zorgomgeving. Bedenk hoe je kunt aansluiten bij een grotere maatschappelijke vraag of maak verbinding vanuit de inhoud.
- Vergeet jezelf niet mee te nemen naar je werk: sommige medewerkers worden bijna hun functie, terwijl ze zoveel meer te bieden hebben als ze zichzelf meenemen.
- Zég niet dat iets anders moet, maar laat zien dat het anders kan.
- Wil je contact maken met de omgeving? Ga dan letterlijk in de weg zitten. Bij de balie, in de tuin... bedenk het maar.
- Laat elk project groeien. Rol het niet meteen uit, maar begin klein. Dan volgt testen, aanpassen, weer testen, et cetera.
- Laat mensen meedoen naar vermogen. Soms is zien en gezien worden het hoogst haalbare en ook dat is waardevol.

Ingrid Docter sluit de bijeenkomst af met een virtueel applaus als dank voor het kunstenaarsduo en Atty Bax van KunstLoc Brabant voor de samenwerking.

Leestips en inspiratie

[Sjaak Langenberg & Rosé de Beer](#)

[Social design als leerlijn in zorgopleiding - Projecten - Sjaak Langenberg & Rosé de Beer](#)

[Cultuur en mensen met een beperking | LKCA](#)

[Methodiekengids | LKCA](#)

[Kunst is gezond | Kunstloc Brabant](#)

[Fonds voor Cultuurparticipatie - vraag subsidie aan voor jouw project](#)

[Geld voor uw sociale of culturele project | VSBFonds](#)

Er zijn vragen gesteld tijdens de sessie. Hier volgen de antwoorden.

Hoe vinden jullie lokale partners?

Partners vinden kost tijd. Daarom moet je dat serieus aanpakken en niet onderschatten. Er kan veel misgaan, bijvoorbeeld als er geen lokale sportschool wil meedoen, of als de bijdrage die je vraagt een probleem is. Als die drempels moet je oplossen. We adviseren ook om social media in te zetten.

Jullie zijn zelf kunstenaar, maar werken ook met andere kunstenaars. Hoe begeleid je dat?

Het is de kunst om het talent te benutten wat er is. Als iemand in zijn vrije tijd muzikant is, kun je dat inzetten voor een project. Een van onze kunstenaars was een jongen die dagbesteding kreeg bij een zorginstelling. Hij maakte al muziek. We hebben alleen gefaciliteerd wat er al was. Je moet krachten en talenten die er zijn benutten.

Zijn jullie nog betrokken bij Studio Puur?

Het project duurde officieel drie jaar. In het laatste jaar hebben we ambassadeurs betrokken. Dat zijn mensen die zich hebben opgeworpen als vrijwilliger. We hebben hen betrokken bij de filosofie en de overdracht. Zo is de snoezelbioscoop er nog steeds. Andere dingen zijn gestopt. Als kunstenaar denk je wel na hoe je je projecten duurzaam kunt maken.

Hoe komen lokale partijen met jullie in contact?

We doen veel projecten die zichtbaar zijn. Van het een komt soms het ander. En we gaan met veel mensen in gesprek. Nu zijn we bijvoorbeeld uitgenodigd door Atty Bax van Kunstloc Brabant. We hebben ook een eigen website. Kijk maar op SjaakLangenberg.nl of Rosedebeer.nl. En elk project heeft een eigen website.

Hoe selecteer je kunstenaars?

We hebben door de jaren heen veel mensen om ons heen verzameld. Bij Severinus hebben we de selectie van kunstenaars samen met de organisatie gedaan. Wij hebben een voorselectie gemaakt door met vijftien mensen voorgesprekken te doen. Daar hadden we scouts op gezet en mensen die wij al kenden. Vanuit ontwerpershoek, of stadscuratorium... We bleken al snel op een lijn te zitten. Een open houding is daarbij belangrijk. Dingen mogen mislukken. Het is mooi als een manager van een zorginstelling dat zegt.

Werken jullie alleen in Brabant of ook landelijk?

We werken in heel Nederland en zelfs internationaal. We hebben in Noorwegen een project gedaan.

Hebben kunstenaars bepaalde competenties nodig of kan iedere kunstenaar dit?

Niet iedere kunstenaar of ontwerper kan of wil in deze context werken. Naast de kwaliteit van het werk zijn communicatieve vaardigheden een must. Ze moeten openstaan voor input, bereid zijn om te stoeien met de kaders van een opdracht en een plan los te durven laten. Affiniteit met de zorg of doelgroep is prettig, maar niet per se nodig. Het gaat immers ook om het verschuiven van het perspectief; van de cliënt naar de omgeving van de cliënt. Verder is het een kwestie van intuïtie en voorgesprekken met kunstenaars bij de zoektocht naar geschikte kandidaten.